

ВПЛИВ ТЕАТРОТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Ірина ГЛОБЕНКО,

*вчитель вищої категорії Сумського закладу загальної середньої освіти
спеціальної школи Сумської міської ради, керівник зразкового театрального
колективу «Art-Барвінок», м. Суми
iriglobenko77@gmail.com*

Анотація. У дослідженні описано досвід театралізованої діяльності підлітків з інтелектуальними порушеннями та визначено роль театротерапії у розвитку особистості з порушеннями інтелекту. Розкрито можливості застосування театротерапії для проведення корекційної роботи з учнями зазначеної категорії. Теоретично обґрунтовано визначення терміну «театротерапія», її основні види, виявлено методи та форми корекційної театралізованої діяльності з підлітками з порушеннями інтелекту.

Ключові слова: театротерапія, діти з інтелектуальними порушеннями, театралізована діяльність.

Globenko I. S. The influence of theater therapy on the development of adolescents with intellectual disabilities.

Abstract. The study describes the experience of theatrical activities of adolescents with intellectual disabilities and defines the role of theater therapy in the development of individuals with intellectual disabilities. The possibilities of using theater therapy for corrective work with students of the specified category have been revealed. The definition of the term "theatre therapy", its main types, is theoretically substantiated, the methods and forms of corrective theatrical activity with adolescents with intellectual disabilities are revealed.

Key words: theater therapy, intellectual disorders, theatrical activity.

Актуальність. Особливого індивідуального підходу потребують люди з порушеннями інтелекту, які мають певні труднощі ЩОДО вираження своїх переживань. А особливо з розладами аутистичного спектру, з синдромом Дауна та з важкими мовленнєвими порушеннями. При цьому слід зазначити, що практично всі вони мають помітні

обмеження у координації рухів. Це виявляється у браку пластичності, порушенні просторової координації, жестикуляції, міміки. Також наявні проблеми з дикцією та артикуляцією, що спричинено неадекватністю емоційної експресії. Таким чином, виникла нагальна потреба в необхідності застосування нових засобів та методів корекції. Завдання корекційного педагога - знайти відповідний підхід до роботи з неповносправними, за допомогою якого можна було б розкрити внутрішній стан та емоційні переживання дитини з інтелектуальними порушеннями, який в свою чергу, був би достатньо ефективним у корекційній роботі з даною категорією дітей. Таким методом вербальної комунікації та самовираження є театротерапія. Завдання педагога – допомогти людині виразити назовні ті негативні емоції, думки та переживання, які заважають нормальному функціонуванню людини в суспільстві. Саме в роботі з учнями, які мають порушення інтелекту, театротерапія є тим інструментом корекційної роботи, яка може подолати бар'єри в роботі педагога і допомогти краще пізнати дитину, її внутрішній світ та сприяти розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями як особистості.

Мета роботи. На основі аналізу науково-педагогічної літератури та досвіду зразкового театрального колективу «Art-Барвінок» Сумського закладу загальної середньої освіти спеціальної школи Сумської міської ради обґрунтувати значення театротерапії для розвитку особистості підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку нашої країни в суспільстві зростає увага до людини з вадами інтелекту. Вітчизняна спеціальна педагогіка виходить із оптимістичного погляду на можливість всебічного розвитку дітей з порушенням інтелекту. Практика підтверджує правильність такого підходу. Особливо помітними результати є тоді, коли цей оптимістичний погляд і віра у власні можливості виховуються в самих дітях. Існує нагальна потреба в необхідності застосування нових засобів та методів корекції, пов'язана з розумінням важливості особистісного розвитку дітей зазначеної категорії, їхньої соціалізації та інтеграції в соціум. Як свідчить практика, величезну роль у процесі виховання творчої активної людини відіграє мистецтво. Ефективним методом вербальної і невербальної комунікації та самовираження є театральне мистецтво.

Особливістю цього виду мистецтва є те, що його природа синтетична, у ньому поєднано мистецтво слова, дії, музики, хореографії, пантоміми. Театральний колектив – це можливість для особливої дитини різнобічно

проявити себе, показати назовні ті негативні емоції, думки та переживання, які заважають нормальному функціонуванню в суспільстві. А щоб процес залучення до театральної діяльності був ефективним, його слід наповнити такою творчою діяльністю, яка б сприяла певному задоволенню і розвитку пізнавальних можливостей дітей з інтелектуальними порушеннями та пробуджувала в них прагнення цікаво й змістовно організувати своє дозвілля.

С. Русова надавала великого значення театральній грі дітей. Педагог радила використовувати таку гру як для кращого засвоєння знань, так і для загального емоційно-естетичного розвитку. На думку С. Русової, театр є важливим засобом виховання. Вона звертала увагу на те, що вистави повинні бути відповідного сценічно – художнього рівня. «Їм потрібно надавати як найбільше краси і в самому творі, і в декоративному оформленні, щоб впливати на естетичне почуття дітей і формувати враження різними засобами – надавати цільної художньої краси» [2].

Значення театротерапії саме в роботі з людьми, які мають порушення інтелекту, обґрунтовує режисер, керівник Інтегрованої театральної студії Спільки «Сонячний промінь» (м. Київ) В. Любота, акцентуючи увагу на практичній роботі режисера театру, до складу якого входять люди з особливими потребами. «Театр – синтетичний вид мистецтва, що має багатогранні розвиваючі можливості, які стосовно осіб з обмеженими можливостями вивчені недостатньо», – так стверджує В. Любота, Наші спостереження свідчать про сприятливий вплив театру на розвиток уяви та виховання почуттів молодих людей з порушеннями інтелекту. Від репетиції до репетиції стає помітним те, як вони вдосконалюються в адекватному вираженні емоцій та почуттів, будучи не лише в образі персонажа, а й поза театральною грою» [6].

Бажання зіграти роль якнайкраще спонукає акторів розвивати свої рухові можливості. При цьому, слід зазначити, що практично всі вони мають помітні обмеження у координації рухів. Це виявляється у браку пластичності, порушення просторової координації тощо. Наявні проблеми з дикцією, що спричинено як неадекватністю емоційної експресії, так і координаційними недоліками, що є найпомітнішими саме в артикуляції. На заняттях з сценічного мовлення спостерігається значний прогрес у розвитку мовлення – покращується звуковимова та дикція.

Участь у театральній студії збагачує словниковий запас, він випереджає конкретно-ужиткову обмеженість, притаманну людям з порушеннями інтелекту Підготовка вистави супроводжується станом

емоційної піднесеності, натхнення, що забезпечує той фон, на якому значно продуктивніше відбувається перебіг основних психічних процесів – сприймання, уваги, пам'яті та мислення. Адже «підсвідома творчість природи – через свідому психотехніку артиста – такий шлях процесу переживання». [6].

Відвідування театральної студії значно змінює на краще стан загального розвитку та поведінку її учасників. Спостереження незалежних фахівців свідчать, що учасники інтегрованої театральної студії вигідно різняться від інших клієнтів своєю кмітливістю, вихованістю та внутрішньою культурою [6].

Адже те, як актор з порушенням інтелекту поводить на сцені, зовсім відрізняється від його звичної поведінки, так як на сцені він може «приміряти» на себе будь-який образ і відчувати себе тим, ким він не є у дійсності. Там він може імпровізувати і повністю віддатися тим почуттям, які наповнюють його в даний момент. Імпровізація є умовою вироблення умовних рефлексів поведінки актора на сцені, яку Станіславський називав умінням заново ходити, чути, бачити.

Для того, щоб техніка театротерапії змогла допомогти неповносправній особі відчувати себе самореалізованою та по-новому почати ставитись і до себе, і до оточення, треба змусити дитину без будь – якої фізичної причини поводитися так, ніби насправді вона потопає без води, рятується від пожежі без вогню, кохає – у житті, можливо, ненависну їй дівицю, вмирає, залишаючись живою... Це і є основне завдання корекційного педагога.

Ще одним аспектом у роботі з означеною категорією дітей за допомогою театру є те, що, будучи актором і виконуючи певні ролі, людина з особливими потребами має можливість глибше зрозуміти стосунки між людьми. Виконуючи ту чи іншу роль, вона може ототожнювати свого героя зі своїм реальним образом, з тим, яким вона виявляє себе в щоденних стосунках з оточуючим світом. «Роль театральна є певним чином пов'язана із тими ролями, які виконує людина в своєму власному житті» [3].

Театр дає можливість особливій людині «приміряти» на себе ті соціальні ролі, які він не може перейняти у реальному житті, що дає їй можливість засвоєння нових соціальних ролей, що, в свою чергу, сприяє самореалізації, соціалізації та розвитку особистого внутрішнього потенціалу.

Використання музики, як однієї із форм театралізованої діяльності, допомагає у подолання тривожних станів, роздратованості, внутрішньої напруги у підлітків зазначеної категорії.

Люди з особливостями розумового розвитку деколи проявляють «абсолютний слух». Це – одна із ілюстрацій того факту, що, не зважаючи на свої вербальні, а можливо і фізичні вади, такі люди можуть мати середні, а можливо і виняткові музичні здібності. Ствердження, ніби люди, які мають певні особливості в розвитку, можуть реагувати лише на дитячі пісеньки чи банальну поп – музику, меншою мірою, несправедливе по відношенню до деяких представників цієї категорії. Досвідчений музикальний терапевт може виділити таких людей та забезпечити їм доступ до тих форм музики, які краще стимулюють та більш позитивно впливають на ту півкулю мозку, яка нормально функціонує [2].

Результати театралізованої діяльності з даною категорією людей в Україні можна побачити під час проведення Всеукраїнських інтеграційних театральних фестивалів у м. Суми – фестиваль «Веселка», м. Львів – фестиваль «Непротоптана стежина», м. Червоноград Львівської області – «Червоноград скликає друзів». м. Рівне – фестиваль «Крила», м. Київ – «Сонячна хвиля».

У всіх цих фестивалях брав участь зразковий театральний колектив «Art-Барвінок» Сумського закладу загальної середньої освіти спеціальної школи Сумської міської ради, заснований у 2004 році. Всі ці роки незмінними керівниками колективу є І. Глобенко та А. Левік.

Мета діяльності театрального колективу – створення умов для виховання і розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями.

Театральні постановки позитивно впливають на розвиток мислення та творчої фантазії особливих дітей. Під час занять учні отримують знання з виразності мови, знайомляться з основними правилами гри на сцені, з елементами сценічної грамотності, з основами пантоміми.

До театрального колективу залучаються діти різної нозології віком від 10 до 18 років. Склад колективу кожен рік поповнюється новими учнями. Відбір учнів до колективу проводиться із врахуванням глибини, складності основного дефекту і характеру вторинних відхилень та обов'язкового бажання дітей. Стосунки в колективі ґрунтуються на творчості, взаємній відповідальності, доброзичливості, взаємодопомозі.

Театральний колектив працює за навчальною програмою з позашкільної освіти художньо-естетичного театрального напрямку для учнів 4-10 класів спеціальних закладів освіти, яка розроблена І. Глобенко.

Основна технологія роботи колективу – театральна діяльність у поєднанні з пантомімою. Застосування такої форми саме у роботі зі школярами з вадами інтелекту дає можливість цій категорії дітей покращити свій психологічний стан, позбутися стресу, почуватися більш упевнено у житті, що дає поштовх до більш успішного їх функціонування у громаді та суспільстві в цілому.

За 20 років існування колектив має 18 театральних постановок: «Дюймовочка», «Лісова пісня», «Маленький принц», «Звичайне диво», «Вище за веселку», «Синя птаха», «Аліса в країні чудес», «Пітер Пен», «Червоні вітрила», «Снігуронька», «Барвінок непереможний», «Повітряне королівство», «Дон Кіхот», «Долина щастя», «Там, де квітна сакура», «Щастя», «Святий Миколай, миру нам побажай», «Засніжена історія», перфоманс «Маска», «Діти дощу», «Діти сонця». Слід відмітити, що тривалість постановок складає 25-30 хвилин, репетиційний час на одну таку постановку - від 1 до 3 місяців. Репетиції проходять 4 рази на тиждень.

Також колектив займається постановкою мім-сценок, пантомім, буффонад, хореографічних номерів, театралізованих дійств до дня Вишиванки, Української хустки. В останні роки почали займатися вокалом і використовувати вокальні композиції у виставах та театралізованих концертах.

Яскраві постановки, театральні експерименти, атмосфера відвертості, щирості, творчості та натхнення, а ще фантазії та непередбачуваності – все це характеристика творчого театального колективу «Art-Барвінок», в якому кожен вихованець – творець, актор і фантазер. У процесі навчання у колективі діти з інтелектуальними порушеннями починають розуміти, що театр - не лише задоволення, а й велика натхненна праця, що потребує наполегливості, готовності постійно розширювати свої знання і вдосконалювати уміння. Результатом довгої, сповненої пошуків, кропіткої репетиційної, творчої праці театального колективу є фінал – участь у концертах, фестивалях, конкурсах чи показ завершеної театральної вистави.

Під керівництвом І.Глобенко та А.Левіка за 20 років колектив виступив на різних сценах України і досяг певних результатів: став лауреатом Всеукраїнських фестивалів у м. Києві, м. Львові, м. Донецьку, м. Запоріжжі, м. Луганську, м. Хусті Закарпатської області, смт. Срібне Чернігівської області, м. Червонограді Львівської області, м. Одесі, м. Канів Черкаської області, м. Чернівці, м. Рівне, м. Луцьк, м. Суми, м. Білопіллі

Сумської області, с. Рибці Сумського району Сумської області; є дипломантом онлайн – конкурсів у м. Києві, м. Дніпрі, м. Херсоні, м. Скадовську, м. Черкасах, с. Шабо Одеської області, м. Тернополі. Колектив займає призові місця на рівні з загальноосвітніми навчальними закладами. У 2023 році колективу присвоєно звання «зразкового».

Діяльність «Art-Барвінка» підтримується педагогічним колективом закладу, батьками, волонтерами, небайдужими, зацікавленими людьми. До участі у виступах колективу долучаються творчі педагоги спеціальної школи, студенти, волонтери, керівники колективу, тому впевнено можна сказати, що колектив - інтеграційний.

Керівники та актори знаходяться у постійному творчому пошуку, втілюють нові форми і прийоми сценічного мистецтва. «Art-Барвінок» – це яскравий дитячий колектив, який досяг певних результатів і має творчий потенціал для подальшого творчого розвитку та зростання.

Випускники колективу з помірним порушеннями інтелекту продовжують творчу діяльність у двох театральних колективах Сумського територіального центру «Берегиня» м. Суми. Актори виконують провідні ролі.

«Все життя – театр! Театр – все наше життя!» – під таким гаслом проходить творче життя дитячого театального колективу «Art-Барвінок» Сумського закладу загальної середньої освіти спеціальної школи Сумської міської ради.

Висновки. Спектр використання театротерапії в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями дуже широкий, оскільки він включає в себе застосування різних видів та методик проведення. Це дає можливість застосування театротерапії не лише засобом образно-рольової драмтерапії, але й інших видів, таких як хореографія, пантоміма, що також важливі, коли йдеться про невербальне вираження своїх почуттів та самореалізацію підлітків з порушеннями інтелекту.

Результати багаторічної роботи театального колективу свідчать про те, що учні, які займалися у театральному колективі, мають вищий рівень емоційних переживань, ніж школярі з інтелектуальними порушеннями, які не відвідували заняття.

Залучення учнів до різних видів театротерапії сприяє успішному розвитку їх творчої активності. Застосування різноманітних технік стимулює процес внутрішнього самовдосконалення дитини, створює широкі можливості для розвитку її особистості.

На основі аналізу літературних джерел та досвіду зразкового театрального колективу «Art-Барвінок» можемо зробити наступні висновки: застосування театротерапії підвищує пізнавальну активність дітей, сприяє сенсорному та руховому розвитку, концентрує увагу, допомагає розвинути внутрішні сили, прийняти базові зовнішні ресурси для свого здоров'я і внутрішньої рівноваги, показуючи на сцені різні грані людської індивідуальності і відкриваючи для себе нові шляхи власного перевтілення та одужання. Театротерапія допомагає вдосконалювати комунікацію особистості на усіх рівнях, перемагаючи напруженість міміки і блокування емоцій, таким чином, тренуючи невербальну сторону комунікації, підтримує та зміцнює почуття власного «Я» у людей з аутизмом, неврозами, суміжними розладами психіки.

Крім того, театралізована діяльність дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем.

Список використаних джерел

1. Горбов А. С. Пишемо сценарій: поради фахівця. К.: Шкільний світ, 2010. 112 с.
2. Горбов А. С. Постановка видовищно-театралізованих заходів. К.: Шкільний світ, 2010. 112 с.
3. Древіцька О. Арт-терапевтичні підходи в психотерапевтичній і психопрофілактичній роботі з дітьми. *Простір арт-терапії: можливості і перспективи*. К.: КИТ, 2005. С. 45–55.
4. Любота В. В., Солопай С. В., Біланик Н. В., Пшенична В. С. Інтегрований театр для молоді з розумовою відсталістю. К.: ІКЦ «Леста», 2002. 48 с.
5. Сулаєва Н. Мистецькі ігри в корекційній роботі з дітьми з обмеженими психічними й фізичними можливостями: навчальний посібник. Кременчук: Християнська зоря, 2010. 164 с.